

Особливості віддання неповнолітнього під нагляд батькам, опікунам, піклувальникам або адміністрації дитячої установи

Features solemn minor under the supervision of parents, guardians, or administration of children's institutions

Анастасія Сироткіна

Ключові слова:

запобіжний захід, передання неповнолітнього підозрюваного або обвинуваченого під нагляд, слідчий, прокурор, слідчий суддя, дитячі установи, батьки, опікуни, піклувальники.

Key words:

precaution, transfer of a minor suspect or accused under surveillance, investigator, prosecutor, investigating judge, child care, parents, guardians, trustees.

Постановка проблеми. Кримінальним процесуальним кодексом (далі – КПК) України (ст. 493) передбачено особливий вид запобіжного заходу – передання неповнолітнього підозрюваного або обвинуваченого під нагляд. Ця норма є поверховою, до того ж ч. 6 ст. 493 КПК України робить її «мертвою», передаючи право ініціювати цей запобіжний захід до повноважень прокурора. Актуальність теми зумовлюється недостатнім рівнем наукового вивчення та практичного застосування вказаного запобіжного заходу.

Мета статті – дослідження порядку й особливостей передання неповнолітнього підозрюваного або обвинуваченого під нагляд батькам, опікунам, піклувальникам або адміністрації дитячої установи.

Виклад основного матеріалу. Передання неповнолітнього підозрюваного чи обвинуваченого під нагляд являє собою особливий вид запобіжного заходу, передбаченого чинним КПК України. Історично склалося, що цей запобіжний захід час від часу займав свою нішу в системі кримінального (карного) процесу України. Особлива увага переданню неповнолітнього підозрюваного чи обвинуваченого під нагляд не приділялася, хоча в кримінальних провадженнях, де підозрюваними були діти різних вікових категорій (малолітні, неповнолітні), він застосовувався.

Питанню вивчення цього запобіжного заходу приділяли увагу різні вчені: Д.Ф. Булатов, З.Ф. Коврига, А.В. Захарко, І.К. Макаренко, Р.І. Мельник, В.Я. Рибальська та інші. Указані науковці вивчали тему поверхово та в рамках редакції КПК 1961 року. Натомість із прийняттям у 2012 році нової редакції КПК вказана тема не досліджувалась і є актуальною для вивчення.

Сучасні практики, на нашу думку, недооцінюють указаний запобіжний захід, про що свідчать статистичні показники 2015 року, а саме: лише в 0,6% кримінальних проваджень, де до неповнолітніх застосовувались запобіжні заходи, слідчі вдавались до передання неповнолітнього під нагляда¹.

Зазвичай таке явище пов'язано з вимогами місцевої прокуратури або із застарілою звичкою використовувати підписку про невиїзд (сучасний аналог – особисте зобов'язання). Законодавець передбачає в ст. 177 КПК України мету застосування запобіжного заходу – забезпечення виконання підозрюваним, обвинуваченим покладених на нього процесуальних обов'язків, а також запобігання таким спробам: переховуватися від органів досудового розслідування та/або суду; знищити, сховати або спотворити будь-яку із речей чи документів, які мають істотне значення для встановлення обставин кримінального правопорушення; незаконно впливати на потерпілого, свідка, іншого підозрюваного, обвинуваченого, експерта, спеціаліста в цьому ж кримінальному провадженні; перешкоджати кримінальному провадженню іншим чином; учинити інше кримінальне правопорушення чи продовжити кримінальне правопорушення, у якому підозрюється, обвинувачується².

¹ Статистична інформація [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.ukrstat.gov.ua/>.

² Кримінальний процесуальний кодекс України від 13.04.2012 № 4651-VI [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/4651-17>.

Усі ці підстави є, звичайно, обґрунтованими та зрозумілими. Однак запобіжний захід має також носити превентивний характер, а у випадках із неповнолітніми – ще й виховний.

Тому ми вважаємо, що в главі 38, присвяченій здійсненню провадження у справах щодо неповнолітніх, необхідно визначити лише два запобіжні заходи, що повинні й можуть бути застосовані до дітей, а саме: тримання під вартою та передання під нагляд батькам, опікунам, піклувальникам або адміністрації дитячої установи.

Так, тримання під вартою застосовується як виключний запобіжний захід у разі вчинення тяжкого або особливо тяжкого злочину. Усе це справедливо та не суперечить Європейським конвенціям. При цьому варто зауважити, що застава, розмір якої визначається в ухвалі про застосування запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою, не має права на існування, оскільки кошти за неповнолітнього, який не займається оплачуваною трудовою діяльністю, вноситимуть інші особи. Отже, вказаний запобіжний захід не нестиме ніякого виховного впливу на підлітка.

Доцільним, на нашу думку, в таких випадках є обрання щодо неповнолітнього передання його під нагляд батьків, опікунів, піклувальників або адміністрації дитячої установи.

До недоліків запобіжного заходу віддання неповнолітнього під нагляд І.Л. Макаренко³ та М.І. Мельник⁴ зараховують те, що законодавством не регламентовано випадки заборони застосування цього запобіжного заходу, які пов'язані з тяжкістю вчиненого злочину й особою неповнолітнього. А.В. Захарко із цією думкою погоджується та вважає, щодо таких обмежень доцільно було б зарахувати вчинення неповнолітнім умисного особливо тяжкого злочину, а також двох або більше злочинів. Виходячи з того, що неповнолітні до вчинення злочину знаходяться на вихованні батьків, опікунів, піклувальників чи адміністрації дитячої установи, ми вважаємо, що застосування цього запобіжного заходу є недостатньо ефективним у випадках учинення неповнолітнім умисного особливо тяжкого злочину або вчинення двох або більше злочинів. Ці факти вказують на те, що неповнолітній не піддається достатньому виховному впливу з боку батьків, опікунів, піклувальників чи адміністрації дитячої установи, тому й обрання щодо нього такого запобіжного заходу є нелогічним. До такого неповнолітнього потрібно застосовувати інший запобіжний захід, аніж віддання під нагляд⁵.

Однак важливим є те, що передання неповнолітнього підозрюваного або обвинуваченого під нагляд надає можливість впливати на неповнолітнього з виховного погляду його близькими, які зобов'язанні контролювати й виховувати його. Отже, зважаючи на вищевикладене, ми пропонуємо, змінити ч. 1 ст. 492 КПК України, виклавши її в такій редакції:

1. За наявності обґрунтованої підозри до неповнолітнього з урахуванням його вікових і психологічних особливостей, роду занять і тяжкості злочину може бути застосований запобіжний захід у вигляді тримання під вартою або передання неповнолітнього підозрюваного чи обвинуваченого під нагляд.

Ураховуючи ці зміни та з метою усунення можливих колізій у законодавстві ч. 1 ст. 493 КПК України варто викласти в такій редакції:

1. До неповнолітнього підозрюваного чи обвинуваченого в кожному випадку, крім учинення ним тяжкого або особливо тяжкого злочину, може бути застосовано передання під нагляд батьків, опікунів чи піклувальників, а до неповнолітніх, які виховуються в дитячій установі, – передання під нагляд адміністрації дитячої установи.

Однак із такою категоричністю багато вчених не погодилися. Так, зокрема, В.Я. Рибальська зазначає, що, розглядаючи питання про види запобіжних заходів, які застосовуються до неповнолітніх підозрюваних та обвинувачених, неможливо відразу категорично констатувати, якому запобіжному заходу у справах цієї категорії варто надавати перевагу. Це пояснюється тим, що в кожному кримінальному провадженні

³ Макаренко И. К вопросу о применении меры пресечения в отношении несовершеннолетних / И. Макаренко // Уголовное право : науч.-практ. журнал. – 2007. – № 2. – С. 85–88.

⁴ Мельник Р.І. Процедурні питання, що постають у кримінальному судочинстві України під час застосування запобіжних заходів, пов'язаних з обмеженням права особи на свободу та особисту недоторканність / Р.І. Мельник // Проблеми правознавства та правоохоронної діяльності. – 2005. – № 3. – С. 262–271.

⁵ Захарко А.В. Віддання неповнолітнього під нагляд батьків, опікунів, піклувальників або адміністрації дитячої установ / А.В. Захарко // Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ. – 2012. – № 3. – С. 403–409. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvdduvs_2012_3_59.

слідчому доводиться встановити низку обставин, які, зрозуміло, не можуть бути в повному обсязі передбачені процесуальним законом. Надання ж переваги в кримінальних провадженнях щодо неповнолітніх запобіжним заходам, не пов'язаним із позбавленням волі, пояснюється прагненням мінімального обмеження прав свобод і законних інтересів підлітків у процесі розслідування⁶.

На нашу думку, передання неповнолітнього підозрюваного або обвинуваченого під нагляд є запобіжним заходом, який зможе задовольнити інтереси як сторони обвинувачення, так і сторони захисту. Разом із тим суттєвим упущенням є те, що, відповідно до ч. 6 ст. 493 КПК України, слідчий не може самостійно його ініціювати.

Ця норма є суперечливою та унеможливує застосування запобіжного заходу у вигляді передання неповнолітнього підозрюваного або обвинуваченого під нагляд.

О. О. Лавендаренко у своїй праці стосовно цього пише, що незрозумілою є позиція законодавця з приводу того, що він не зараховує до суб'єкта ініціативи вказаного запобіжного заходу слідчого, в провадженні якого знаходяться матеріали кримінального провадження. На думку науковця, вказана прогалина, по суті, робить норму про передання неповнолітнього під нагляд «мертвою», оскільки прокурор не буде так ретельно вивчати матеріали кримінального провадження, як слідчий, котрий, у свою чергу, буде лише пасивним виконавцем цієї норми закону, тому що не наділений правом самостійно ініціювати вказаний запобіжний захід⁷.

Отже, ч. 6 ст. 493 КПК України ми пропонуємо викласти в такій редакції:

6. Питання передання неповнолітнього підозрюваного обвинуваченого під нагляд батьків, опікунів, піклувальників або адміністрації дитячої установи розглядається за клопотанням слідчого за погодженням із прокурором або прокурором за правилами обрання запобіжного заходу, передбаченого главою 18 цього Кодексу.

Зважаючи на зміни, які ми пропонуємо, клопотання сторони захисту щодо застосування передання неповнолітнього підозрюваного або обвинуваченого під нагляд під час розгляду питання про обрання запобіжного заходу втрачає своє значення, оскільки, як було описано вище, передання неповнолітнього підозрюваного або обвинуваченого під нагляд має стати обов'язковим, крім випадків застосування запобіжних заходів у вигляді взяття під варту.

Разом із тим варто наголосити на тому, що обрання слідчим суддею, судом вказаного запобіжного заходу можливе за наявності сукупності умов: характеризувальні дані на батьків, опікунів або піклувальників; стосунки батьків, опікунів або піклувальників із неповнолітнім підозрюваним, обвинуваченим; згода батьків, опікунів або піклувальників і неповнолітнього на обрання запобіжного заходу у вигляді передання неповнолітнього під нагляд; письмове зобов'язання батьків, опікунів або піклувальників забезпечити прибуття неповнолітнього підозрюваного чи обвинуваченого до слідчого, прокурора, слідчого судді, суду, а також його належну поведінку⁸.

Важливим нюансом також є здійснення підрозділами превентивної діяльності Національної поліції України нагляду за процесом виховання батьками та опікунами неповнолітнього, які матимуть змогу перевірити місце перебування підлітка, дотримання ним розпорядку дня, виконання навчальних програм тощо.

Що стосується віддання дитини під нагляд дитячим установам – інтернатам, то, на нашу думку, вказані заклади не можуть у повному обсязі забезпечити його виконання. Доцільним було б визначити наглядача не серед керівництва закладу, а серед педагогів або психологів.

З.С. Коврига зазначає, що в юридичній літературі існує думка, що у виняткових випадках доцільно застосовувати щодо неповнолітнього віддачу під нагляд дитячого закладу без згоди останньої у випадку, коли для взяття під варту підлітка немає підстав, а будь-який інший запобіжний захід не може реально гарантувати його належну поведінку та явку за викликом⁹.

⁶ Рыбальская В.Я. Особенности производства по делам несовершеннолетних / В.Я. Рыбальская. – Иркутск, 1972. – 120 с.

⁷ Левендаренко О. Передання неповнолітнього підозрюваного й обвинуваченого під нагляд у системі запобіжних заходів / О. Левендаренко, І. Щербак // Підприємництво, господарство і право. – 2013. – № 1. – С. 126–130.

⁸ Про деякі питання порядку застосування запобіжних заходів під час досудового розслідування та судового провадження відповідно до Кримінального процесуального кодексу України : Лист Вишого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ від 04.04.2013 № 511-550/0/4-13 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/v0511740-13>.

⁹ Коврига З.Ф. Уголовно-процессуальное принуждение / З.Ф. Коврига. – Воронеж, 1975. – 175 с.; Захарко А.В. Віддання неповнолітнього під нагляд батьків, опікунів, піклувальників або адміністрації дитячої установ / А.В. Захарко // Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ. – 2012. – № 3. – С. 403–409. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvdduvs_2012_3_59.

На думку О.О. Лавендаренка й І.А. Щербак, указані міркування не зовсім обґрунтовані, оскільки застосування вказаного запобіжного заходу без ініціативи адміністрації дитячої установи, а тим більше її згоди є заздалегідь безперспективним, бо не враховує думки представників цих установ щодо можливості перевиховання неповнолітнього правопорушника і здатності виконувати покладені на них ст. 493 КПК України обов'язки¹⁰.

А.В. Захарко, у свою чергу, стверджує, що обов'язковим для слідчого є направляти запит з метою отримання згоди в адміністрації дитячої установи щодо передачі під їхній нагляд неповнолітнього підозрюваного, обвинуваченого. Сторона обвинувачення може й іншим чином (допитом, отримання довідки тощо) з'ясувати ставлення адміністрації дитячої установи з приводу доцільності застосування цього запобіжного заходу в конкретному випадку, з'ясувати, чи згодні на це відповідні посадові особи, а також можливості посадових осіб адміністрації дитячої установи виконувати умови цього запобіжного заходу в разі його застосування¹¹.

Із думками науковців ми частково згодні, разом із тим зауважмо, що здійснення нагляду одним викладачем за одним підлітком буде ефективнішим порівняно зі здійсненням цього ж нагляду черговим-відповідальним чи керівником закладу за декількома дітьми одночасно. Д.Б. Булатова щодо цього зазначає, що під час застосування запобіжного заходу віддання неповнолітнього під нагляд орган розслідування повинен передусім упевнитися в тому, що особи, яким неповнолітній обвинувачений передається під нагляд, мають позитивний вплив на підлітка, правильно оцінюють учинений ним злочин, користуються авторитетом і повагою неповнолітнього, можуть впливати на підлітка, а найголовніше – можуть забезпечити належну поведінку й повсякденний нагляд за неповнолітнім¹². Отже, як наглядач із дитячої установи, так і батьки, опікуни та піклувальники повинні користуватись авторитетом у неповнолітнього підозрюваного, останні мають на підставі ч. 3 ст. 493 КПК України надати письмову згоду на обрання вказаного заходу.

У випадку вмотивованої незгоди адміністрації дитячої установи, пов'язаної з негативними особистими якостями неповнолітнього підозрюваного обвинуваченого, до нього має застосовуватись інший запобіжний захід, наприклад, тримання під вартою, що зможе стримувати його асоціальну поведінку.

Ураховуючи викладене, пропонуємо викласти ч. 3 ст. 493 КПК України в такій редакції:

3. Передання неповнолітнього під нагляд адміністрації дитячої установи можливе лише за умови здійснення одноосібного нагляду її представника та його згоди, а також згоди неповнолітнього підозрюваного або обвинуваченого. Особа, яка взяла на себе зобов'язання про нагляд, має право відмовитися від подальшого виконання цього зобов'язання, заздалегідь про це повідомивши.

А.В. Захарко зазначає, що під час застосування запобіжного заходу – віддання неповнолітнього під нагляд батьків, опікунів, піклувальників – необхідно, аби матеріалами кримінальної справи було доведено, що останні самі мають позитивні характеристики й можуть лише позитивно впливати на неповнолітнього обвинуваченого¹³.

Окремим аспектом у процесі дослідження цього питання варто виділити різницю між наданою наглядачем «згодою» та «зобов'язанням». Так, ч. 2 ст. 493 КПК України визначає зобов'язання як письмовий документ, яким особа засвідчує свій обов'язок забезпечити прибуття неповнолітнього підозрюваного або обвинуваченого до слідчого, прокурора, слідчого судді, суду, а також належну його поведінку. Натомість «згода» являє собою письмовий документ, яким особа засвідчує факт добровільного набуття нею додаткових обов'язків щодо неповнолітнього, які виникнуть у зв'язку з переданням підлітка під її нагляд.

Доцільним, на нашу думку, було б чітке визначення переліку покладених на підлітка й наглядача обов'язків. Указаний перелік є обов'язковим до виконання всіма сторонами, і контроль за його дотри-

¹⁰ Лавендаренко О. Передання неповнолітнього підозрюваного й обвинуваченого під нагляд у системі запобіжних заходів / О. Лавендаренко, І. Щербак // Підприємництво, господарство і право. – 2013. – № 1. – С. 126–130.

¹¹ Захарко А.В. Віддання неповнолітнього під нагляд батьків, опікунів, піклувальників або адміністрації дитячої установ / А.В. Захарко // Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ. – 2012. – № 3. – С. 403–409. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvdduvs_2012_3_59.

¹² Булатова Д.Ф. Особенности применения мер уголовно-процессуального пресечения в отношении несовершеннолетних / Д.Ф. Булатова // Научное обозрение. – 2008. – № 3. – С. 99–102.

¹³ Захарко А.В. Віддання неповнолітнього під нагляд батьків, опікунів, піклувальників або адміністрації дитячої установ / А.В. Захарко // Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ. – 2012. – № 3. – С. 403–409. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvdduvs_2012_3_59.

манням варто покласти на підрозділи превентивної діяльності Національної поліції України. Так, до цього переліку потрібно включити в обов'язковому порядку такі заходи: перебування підлітка за місцем проживання в нічний час доби; систематичність відвідування навчального закладу; відвідання дитячого психолога з наглядачем (батьками, опікунами, піклувальниками), прибуття до підрозділів превентивної діяльності Національної поліції України тощо.

Слідчий суддя, у свою чергу, повинен визначити терміни виконання описаних обов'язків. За необхідності з урахуванням ступеня суспільної небезпеки вчиненого кримінального правопорушення неповнолітнім підозрюваним або обвинуваченим варто враховувати можливість за клопотанням сторони обвинувачення застосування електронного браслета, який використовується під час застосування запобіжного заходу у вигляді домашнього арешту.

Отже, після отримання ухвали про застосування запобіжного заходу у вигляді передання неповнолітнього підозрюваного або обвинуваченого під нагляд її копії повинні надаватись неповнолітньому підозрюваному або обвинуваченому, його захисникові та законному представникові, особі, якій неповнолітній переданий під нагляд, органам і службам у правах дітей і спеціалізованим установам для дітей.

Пункт 3.9 Інструкції з організації роботи підрозділів кримінальної міліції у справах дітей (КМСД), затвердженої Наказом Міністерства внутрішніх справ України від 19.12.2012 № 176, передбачає, що з метою здійснення заходів індивідуальної профілактики щодо дитини, яка вчинила адміністративні, кримінальні правопорушення, працівник підрозділу кримінальної міліції у справах дітей бере її на відповідний облік¹⁴.

Висновки. Таким чином, передання неповнолітнього підозрюваного чи обвинуваченого під нагляд являє собою особливий вид запобіжного заходу, передбаченого чинним КПК України, який за специфікою застосування може забезпечити виконання покладених на неповнолітнього обов'язків у повному обсязі.

Запропоновано такі зміни: виділити лише два запобіжні заходи, які можуть бути застосовані до неповнолітнього, – тримання під вартою й передання під нагляд; запровадити обов'язкове застосування до неповнолітнього підозрюваного, обвинуваченого передання під нагляд батьків, опікунів, піклувальників або адміністрації дитячої установи, окрім виключних випадків; передати до компетенції слідчого ініціювання застосування запобіжного заходу у вигляді передання неповнолітнього підозрюваного або обвинуваченого під нагляд; деталізувати в одній особі виконання обов'язків нагляду адміністрацією дитячої установи.

Анотація

У статті досліджено й проаналізовано особливий вид запобіжного заходу «передання неповнолітнього підозрюваного або обвинуваченого під нагляд». Визначено його особливості і специфіку застосування. Запропоновано шляхи вдосконалення розвитку кримінально-процесуального законодавства у сфері застосування запобіжних заходів щодо неповнолітніх.

Summary

The paper studied and analyzed a special kind of restraint transfer a juvenile suspect or accused under surveillance. Defined its characteristics and the specific application. The ways of improvement of criminal procedure legislation on preventive measures for minors.

¹⁴ Інструкція з організації роботи підрозділів кримінальної міліції у справах дітей (КМСД), затверджена Наказом Міністерства внутрішніх справ України від 19.12.2012 № 176 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.npu.gov.ua/uk/publish/article/815812>.

Використана література:

1. Булатова Д.Ф. Особенности применения мер уголовно-процессуального пресечения в отношении несовершеннолетних / Д.Ф. Булатова // Научное обозрение. – 2008. – № 3. – С. 99–102.
2. Про органи і служби у справах дітей та спеціальні установи для дітей : Закон України від 24.01.1995 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/20/95-вр>.
3. Захарко А.В. Віддання неповнолітнього під нагляд батьків, опікунів, піклувальників або адміністрації дитячої установ / А.В. Захарко // Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ. – 2012. – № 3. – С. 403–409. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvdduvs_2012_3_59.
4. Інструкція з організації роботи підрозділів кримінальної міліції у справах дітей (КМСД), затверджена Наказом Міністерства внутрішніх справ України від 19.12.2012 № 176 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.npu.gov.ua/uk/publish/article/815812>.
5. Коврига З.Ф. Уголовно-процессуальное принуждение / З.Ф. Коврига. – Воронеж, 1975. – 175 с.
6. Кримінальний процесуальний кодекс України від 13.04.2012 № 4651-VI [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/4651-17>.
7. Левендаренко О. Передання неповнолітнього підозрюваного й обвинуваченого під нагляд у системі запобіжних заходів / О. Левендаренко, І. Щербак // Підприємництво, господарство і право. – 2013. – № 1. – С. 126–130.
8. Про деякі питання порядку застосування запобіжних заходів під час досудового розслідування та судового провадження відповідно до Кримінального процесуального кодексу України : Лист Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ від 04.04.2013 № 511-550/0/4-13 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/v0511740-13>.
9. Макаренко И. К вопросу о применении меры пресечения в отношении несовершеннолетних / И. Макаренко // Уголовное право : науч.-практ. журнал. – 2007. – № 2. – С. 85–88.
10. Мельник Р.І. Процедурні питання, що постають у кримінальному судочинстві України під час застосування запобіжних заходів, пов'язаних з обмеженням права особи на свободу та особисту недоторканність / Р.І. Мельник // Проблеми правознавства та правоохоронної діяльності. – 2005. – № 3. – С. 262–271.
11. Рыбальская В.Я. Особенности производства по делам несовершеннолетних / В.Я. Рыбальская. – Иркутск, 1972. – 120 с.
12. Сімейний кодекс України від 10.01.2002 № 2947-III [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2947-14/page3>.
13. Статистична інформація [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.ukrstat.gov.ua/>.

Анастасія Сироткіна,

здобувач кафедри кримінального процесу
Національної академії внутрішніх справ